CONCEPȚIILE MODERNE CU PRIVIRE LA APLICAREA PEDEPSEI

MODERN CONCEPTS REGARDING THE APPLICATION PUNISHMENT

CZU: 343.241 **https://doi.org/10.59295/spd2024j.03**

Igor CIOBANU,
ORCID: 0000-0002-2569-5991
Universitatea de Stat din Moldova
Artur COTRUȚĂ,
ORCID: 0000-0003-4082-0356
Uniunea Avocaților, Republica Moldova
Ana NEGRUȚA,
ORCID: 0009-0006-2734-872X
Universitatea de Stat din Moldova

Summary. *Modern conceptions of punishment bring back the retributive ideas of criminal sanctions. This time, retribution no longer appears as a revenge of society against the criminal, as a brutal robbery with him, but as an equal weighing of the two factors, deed and guilt, on the one hand, and punishment, on the other. Suffering, the essence of punishment, must be met with a justly proportionate application of the punishment. Promoting modern conceptions of punishment does not mean returning to the idea of blind revenge on the part of society, to causing irrational suffering only to frighten the criminal and those around him. The idea of retribution, of recompense for the committed deed, does not mean a robbery up to the physical elimination of the perpetrator, but, in a modern vision, it means a rational reaction of society to his antisocial acts.*

Keywords: *criminal; law; repressive; sanctions; state authority.*

INTRODUCERE

Concepţiile moderne asupra pedepsei readuc în actualitate ideile retributive asupra sancţiunii penale. De această dată, retribuţia nu mai apare ca o răzbunare a societăţii împotriva infractorului, ca o răfuire brutală cu acesta, ci ca o cântărire egală a celor doi factori, faptă şi vinovăţie, pe de o parte, şi pedeapsa, pe de altă parte. Suferinţa, esenţa pedepsei, trebuie complinită cu o aplicare just proporţionată a pedepsei. Promovarea concepţiilor moderne asupra pedepsei nu înseamnă revenirea la ideea răzbunării oarbe din partea societăţii, la provocarea de suferinţe iraţionale numai pentru a-l înspăimânta pe infractor şi pe cei din jurul său [4, p. 672]. Ideea de retribuţie, de răsplată pentru fapta comisă nu înseamnă o răfuire până la eliminarea fizică a făptuitorului ci, într-o viziune modernă, înseamnă o reacţie raţională a societăţii la faptele antisociale ale acestuia.

O atare reacţie nu are la bază instinctul de răzbunare, expresia naturii pătimaşe a omului, instinct care nu ar corespunde naturii raţionale a individului. Chiar dacă reacţia

represivă are la bază şi un sentiment instinctiv, acesta este condus de raţiune, de aceea asemănarea acestuia cu răzbunarea este exclusă [2, p. 178].

Astfel, este foarte important ca să facem o delimitare clară între pedeapsă şi răzbunare, deoarece acestea dispun de natură şi scopuri diferite. Nu poate fi recunoscută drept esenţă a pedepsei nici constrângerea, nici violenţa. În primul rând pedeapsa penală este însoţită, de regulă, de constrângere, dar nicidecum întotdeauna şi nu în mod obligatoriu, iar, în al doilea rând, pedeapsa se execută prin posibilitatea aplicării constrângerii de stat, dar, în esenţă, nu reprezintă constrângere.

Concepţia retributivă modernă înseamnă, prin urmare, respingerea răzbunării în sensul unei răfuieli brutale cu infractorul, eliminând din pedeapsă aspectele pasionale, excesive şi iraţionale ale reacţiei individului; cerinţa ca răul să fie răsplătit cu rău este, dimpotrivă, expresia sentimentului de justiţie care pretinde o pedeapsă pentru fapta comisă. În sens modern, retribuţia nu reprezintă o acţiune agresivă a societăţii faţă de infractor, ci un echivalent al faptei comise care constituie temeiul şi măsura pedepsei [6, p. 73].

Tot în concepţia modernă, pedeapsa nu mai înseamnă ispăşire sau expiere, societatea neputându-l obliga pe infractor la expiere. Dar o pedeapsă justă poate duce la eliberarea făptuitorului de remuşcările faptei comise, iar în final poate înlesni ispăşirea. Pe de altă parte, pedeapsa retributivă este în acord şi cu principiul legalităţii încriminării şi pedepsei (*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*), acest principiu apărând ca o garanţie a aplicării unei pedepse echilibrate, expresie a unei proporţii bine cântărite între gravitatea faptei şi pedeapsă [2, p. 178].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În această ordine de idei au provocat serioase obiecţii teoretice tendinţele de denaturare a esenţei şi scopului pedepsei prin unele măsuri luate, în legislaţia penală italiană, de pildă, de a se aplica o pedeapsă mai redusă condamnatului dacă părţile acceptă ca procesul să se desfăşoare într-un ritm mai rapid şi printr-o derogare de la procedura normală, ca şi măsurile de favorizare a condamnaţilor care colaborează cu autorităţile în lupta contra mafiei. Autorii se întreabă, pe drept cuvânt, dacă aceste derogări din motive de politică criminală nu subminează principiile în materie, nu denaturează esenţa pedepsei, nu slăbesc capacitatea acesteia de a-şi realiza scopurile. De aici şi interesul firesc al doctrinei spre aprofundarea ideii de retribuţie a pedepsei.

Ideea de retribuţie a fost criticată şi din raţiuni politice, reproşându-i-se că ar fi de origine liberală, s-a argumentat că ea pleacă, exclusiv, de la interesul individului şi de la ideea că în societate ar exista numai sfere autonome de activitate liberă individuală violate prin acţiunea infracţională, care ar echivala cu o ieşire a individului din propria sa sferă şi invadarea sferei altei persoane. Chiar dacă nu se poate nega că retribuţia presupune o anumită autonomie a individului şi o reacţie a statului pentru conservarea acestei autonomii, ar fi greşit să se pună această reacţie numai pe seama necesităţii ocrotirii individului lezat, a compensării prejudiciilor morale şi materiale suferite de acesta. În

realitate, aplicarea pedepsei retributive nu are la bază numai necesitatea satisfacerii unor interese individuale, ci şi realizarea unor exigenţe colective, statale.

Individul este chemat să sufere consecinţele răului cauzat nu după aprecierea sa personală, ci în raport cu anumite consideraţii etico-sociale obiective. Ideea de retribuţie presupune ca individul care a comis o violare a normei trebuie să sufere reacţia ordinii juridice violate, deoarece aceasta pretinde să fie reintegrată. Criteriul suprem de evaluare este însă cel legal şi nu cel individual, pedeapsa legală este forma pe care o ia retribuţia.

În concepţia modernă retribuţia reprezintă restabilirea unui echilibru care a devenit necesar ca urmare a lezării sau punerii în pericol a unei valori sociale ocrotite. De aceea, retribuţia este sinonimă cu ideea de proporţie între gravitatea faptei şi pedeapsă, o reacţie disproporţionată nu constituie o pedeapsă retributivă, ci contribuie la subminarea încrederii şi respectului datorat statului de către cetăţeni. Totodată, retribuţia presupune existenţa unor norme precise care să definească fapta incriminată şi să prevadă sancţiunea corespunzătoare, în această concepţie retribuţia pretinde, în mod necesar, respectarea principiului legalităţii. Pedeapsa retributivă pronunţată şi măsurată pe baza legii constituie singura garanţie a libertăţii individului, libertatea fiind concepută ca o absolută subordonare a individului în faţa legii.

Pe lângă răsplătirea răului cu rău – cerinţă a naturii umane şi justificarea morală a retribuţiei – pedeapsa retributivă are şi o justificare juridică în sensul că, de câte ori se comite o infracţiune, statul are obligaţia să intervină şi să aplice pedeapsa, deoarece, altfel, se subminează încrederea şi respectul datorat acestuia de către cetăţeni [1, p. 621].

La această concluzie au ajuns, de altfel, şi criminologii. Creşterea alarmantă a criminalităţii în ultima vreme, ca şi eşecul tratamentelor reeducative determinate şi de tendinţa de îmblânzire a pedepsei în multe state, au condus la adoptarea unei alte concepţii (alta decât cea utilitaristă) asupra esenţei pedepsei, recunoscându-se trăinicia şi caracterul raţional al pedepsei retributive [7, p. 101].

Într-o asemenea viziune pentru ca fiecare infractor să-şi primească pedeapsa meritată, apar discutabile acele soluţii legislative care, pentru motive de oportunitate ori de politică penală momentană, prevăd nepedepsirea unor persoane, chiar dacă au săvârşit o infracţiune. Avem în vedere, de exemplu, prevederile art.334 aln. (3) Cod penal al RM, prin care este încriminată fapta infracţională de dare de mită:„ Persoana care a dat mită este liberată de răspundere penală dacă mita i-a fost estorcată sau dacă persoana s-a autodenunţat neştiind că organele de urmărire penală sunt la curent cu infracţiunea săvârşită de ea”. Argumentarea că acest caz de nepedepsire ar avea menirea de a preveni săvârşirea infracţiunii de luare de mită, prin crearea pentru cel care ar fi ispitit să ia mită a temerii că va fi denunţat, este în contradicţie cu concepţia retributivă a pedepsei şi cu exigenţele cetăţenilor, potrivit cărora răul trebuie răsplătit cu rău. Situaţii similare au fost întâlnite şi în legislaţia italiană, unde se prevăd dispoziţii de favorizare a condamnaţilor care colaborează cu autorităţile în lupta contra mafiei. Împotriva acestor reglementări doctrina penală a reacţionat prompt, indicând că asemenea înţelegeri între autorităţi şi infractori se fac pe seama spiritului de dreptate şi al încrederii cetăţenilor în forţa justiţiei.

În literatura de specialitate se conturează trei curente privitor la esenţa pedepsei: unii consideră pedeapsa ca fiind constrângere; alţii înţeleg prin pedeapsă osândă, iar cei ce formează categoria a treia sunt de părere că pedeapsa este o constrângere al cărei element indispensabil este osânda. Aşadar, în doctrina dreptului penal osânda este cea mai aproape de noţiunea de pedeapsă. Excluderea osândei din conţinutul noţiunii de pedeapsă este incorectă şi injustă. Aceasta nu este o mărturie a democratismului normelor de drept penal, iar aplicarea noţiunii de represiune nu este o dovadă a caracterului represiv al politicii penale promovate de stat. Democratismul autentic se exprimă în ansamblul scopurilor, conţinutului, mecanismului aplicării şi a executării pedepselor.

Analiza legislaţiei cu privire la pedeapsa penală şi practica realizării acesteia, demonstrează că esenţa pedepsei nu este altceva decât osânda. Osânda constituie latura internă principală şi determinantă a constrângerii de stat ca pedeapsă penală. Osânda nu este o calitate (în sensul contemporan al civilizaţiei şi nu în interpretarea medievală a talionului), ci o condamnare, oprobriu public al vinovatului, o răsplată obiectivă şi adecvată oferită acestuia pentru abaterea săvârşită, care nu întotdeauna presupune suportarea unor suferinţe de către cel condamnat [5, p. 84].

CONCLUZII

Pornind de la cele meţionate, considerăm că interpretarea pedepsei penale ca fiind prin esenţa sa o osândă, o măsură de constrângere de stat nu este cea mai potrivită. În viziunea noastră, mai adecvată poate fi considerată următoarea definiţie a pedepsei penale: „Pedeapsa penală ca măsură a constrângerii de stat este o osândă, adică o formă a constrângerii de stat a infracţiunii şi persoanei recunoscută vinovată de săvârşirea acesteia, însoţită de lipsirea celui condamnat de anumite drepturi şi libertăţi sau restrângerea acestora”.

Pedeapsa retributivă ar putea oare constitui, în acelaşi timp, un scop al pedepsei? Acesta ar însemna o contradicţie logică, în măsura în care s-ar milita pentru o pedeapsă justă, retributivă, ar însemna să se recunoască, implicit, că instanţele de judecată aplică pedepse neretributive excesive, teroriste, nesocotind esenţa acesteia. Revenirea la o pedeapsă retributivă şi la respectarea esenţei acesteia nu ar fi atunci un scop al pedepsei retributive, ci un scop al politicii penale, nu se poate tinde spre ceva care face parte chiar din esenţa acestuia, ar fi să se confunde esenţa cu scopul.

Ocrotirea valorii sociale, menţinerea condiţiilor de existenţă ale societăţii printr-o prevenire eficientă a infracţiunilor este tocmai acest scop al pedepsei care, deşi diferit de esenţa pedepsei, este intim legat, rezultă din aceasta [3, p. 43]. Este de observat că acest scop al pedepsei se desprinde din esenţa pedepsei în limitele în care ne referim la un anumit moment al represiunii penale, şi anume la momentul aplicării pedepsei. Apărarea societăţii împotriva infracţiunilor ca scop al pedepsei şi al normei penale se realizează şi în alte momente decât acela al aplicării pedepsei, şi anume în momentul elaborării legii penale şi al prevederii de sancţiuni în norma de incriminare, ca și în momentul executării

pedepsei. În raport cu aceste din urmă momente, elementele retributive ale pedepsei, deși existente se întregesc și cu alte elemente care contribuie la realizarea scopului pedepsei. Pedeapsa fiind un rău, o suferință atunci când este aplicată, ea n-ar putea avea ca efect, susțin unii autori, decât tot un rău și nu un bine. Un asemenea raționament nu ţine seama că pedeapsa este un rău deoarece înseamnă o suferință fizică și morală, dar nu reprezintă un rău în ce priveşte caracterul acțiunii desfășurate de stat pentru a face să triumfe justiţia şi ca ordinea juridică să fie restabilită, iar valorile sociale ocrotite sub acest aspect pedeapsa este un bine, are o valoare potrivită. Ca urmare, ea n-ar putea fi folosită ca un mijloc spre a se ajunge la un anumit bine, deoarece îl cuprinde ea însăşi.

Pe de altă parte, dacă pedeapsa ar fi un rău moral, ea n-ar trebui aplicată, chiar dacă s-ar urmări realizarea unui scop benefic, deoarece scopul bun nu justifică mijloacele rele. Pedeapsa, prin urmare, este un rău pe plan naturalistic în timp ce moralmente este o valoare.

REFERINȚE

1. ANTOLISEI, F. *Manuale de dirito penale, Parte generale*, Molano, 1994, 572 p.
2. BETTIOL, G. *Diritto penale*. – Padova: CEDAM, 1973, 942 p.
3. DANEȘ, ȘT., PAPADOPOL, V. *Individualizarea pedepselor.* – Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1985, 507 p.
4. FINDACA, G., MUSCO, E. *Diritto penale. Parte Generale.* Terza ed. – Bologna: Zanichelli, 1995, 845 p.
5. GRAUR, I. *Esența pedepsei penale, Revista Națională de Drept*, nr. 10, 2006, 84 p.
6. LANZA, V. *Diritto penale*, Torino, 1908, 433 p.
7. STĂNOIU, R.M. și colaboratorii, *Tranzacția și criminalitatea*, București, 1994, 188 p.